

LA HISTÒRIA A L'ABAST

MARIBEL CUADRADO BENÍTEZ

CARMEN GARCÍA LORES

MEI PERPINYÀ I MORERA

ESTEVE PERPINYÀ I PERPINYÀ

Universitat Autònoma de Barcelona

En les darreres dècades assistim a un creixement espectacular de la informació. La vertiginosa velocitat d'aquest procés ha anat acompanyada, d'una banda, de l'avenç de la tecnologia informàtica (nous suports documentals, majors capacitats d'emmagatzemament, etc.) i, de l'altra, d'una millora de les tècniques de documentació i de gestió de la informació. Un bon exemple, per tots ben conegut, és el creixement de la indústria relacionada amb les bases de dades.

Actualment, i cada vegada més, l'accés als sistemes d'informació i comunicació esdevé imprescindible tant en el sentit de la difusió i transferència d'informació com en el del procés de creació i producció científiques. Aquest raonament és especialment encertat quan fa referència a les ciències humanes i, en particular, a la història. L'aplicació de les noves tecnologies al món de la documentació històrica, ja que, no sols possibilitarà l'accés a la informació a un públic més ampli (estudiants, ensenyants, etc.) sinó que posarà en coneixement dels investigadors treballs de difícil localització, inèdits, literatura gris..., i facilitarà enormement la tasca de recerca bibliogràfica.

A l'Estat espanyol, a banda de projectes sectorials d'escassa difusió, les bases de dades bibliogràfiques d'història es redueixen a l'experiència del CINDOC¹ en el buidatge d'algunes revistes especialitzades. Amb el propòsit de superar aquestes mancances va ser que va néixer el 1987, en el si de la Universitat Autònoma de Barcelona i sota la direcció del Dr. Borja de Riquer, catedràtic del Departament d'Història Moderna i Contemporània, el projecte de crear el «Servei de Documentació d'Història Local Contemporània de Catalunya» que tenia, com a primer objectiu, la creació d'una base de dades bibliogràfica que facilités, agilités i completés les tasques de recerca i consulta indestruïbles a tota investigació. En definitiva, esdevenir un instrument catalitzador entre les fonts documentals, tant les primàries com les secundàries, els seus dipositaris (biblioteques, arxius, centres de documentació) i el potencial usuari.

L'interès que ha despertat la història local en els darrers temps, fins a convertir-se en una de les línies més dinàmiques de la historiografia catalana actual, i també la creixent publicació d'aquests estudis, ja sigui en articles de revistes especialitzades, per mitjà de monografies de caràcter estrictament local o bé de jornades i col·loquis d'abast més ampli, ha comportat l'extensió del col·lectiu implicat en els estudis històrics. Aquests han deixat de ser una matèria quasi circumscrita a un nombre relativament reduït d'investigadors —majoritàriament relacionats amb

1. Centro de Información y Documentación Científica del CSIC (antic ISOC).

l'entorn universitari— i d'erudits locals. El progressiu augment del nombre de llicenciats, la consolidació i racionalització de les institucions culturals lligades a la recerca històrica, i la professionalització de les tasques de què s'ocupen són també alguns dels elements que han contribuït en aquesta direcció.

El resultat d'aquest procés, del qual també ens fem partíceps, ha estat, en certa manera, un redimensionament del propi patrimoni històric del país, en el sentit que un cop assentades les bases per a la seva conservació i sistematització (infraestructures diverses...) s'està procedint a l'explotació dels seus fons, al buidatge dels documents i a la recuperació de la informació continguda en ells. A hores d'ara una lectura o una consulta aprofundides de la documentació continguda en la base de dades ja no sols aporta referències bibliogràfiques, sinó que sovint suggereix línies de recerca, informa de temàtiques inexplorades o posa a l'abast fonts documentals fins ara escassament consultades.

D'altra banda, no s'hauria d'oblidar el paper que pot tenir la iniciació a la recerca històrica en l'àmbit de l'ensenyament, especialment en el secundari, com a instrument de socialització però també com a recurs formatiu de primer ordre. La descoberta per part de l'alumne de la història local, amb la percepció d'una realitat pretèrita però alhora propera, la coneixença de les fonts i materials disponibles, el fàcil accés a la documentació i la possibilitat de selecció qualitativa del material a emprar per part del professorat són només algunes de les aportacions en què pot derivar com a recurs didàctic convenientment utilitzat.

ÀMBIT I METODOLOGIA DE LA BASE DE DADES

La base de dades és un catàleg bibliogràfic d'història local contemporània de Catalunya que aplega documents (monografies, fullets, inèdits, tesis i tesines) des de 1700 fins a l'actualitat, recollits en les biblioteques més importants de Catalunya.² L'àmbit temàtic definit és el de les ciències humanes i socials (història, cultura, economia, societat, geografia, arquitectura, biografies...).

En l'elaboració d'una bibliografia gairebé és tant important els criteris i la filosofia que la regeixen com la metodologia emprada, car aquesta pot condicionar l'eficàcia i pertinença de la recuperació i difusió d'informació, objectiu final del projecte. En conseqüència, s'ha treballat amb rigor i amb molta cura el disseny de la base de dades i la selecció del programa informàtic més adequat als interessos del projecte. Disposant de les tècniques que ens proporciona la disciplina de la biblioteconomia i documentació, s'ha definit l'estructura de camps seguint les pautes del

2. Biblioteques buidades:

- *Biblioteques generals*: Biblioteca de Catalunya, Biblioteca de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, Centre Borja (Sant Cugat del Vallès), Biblioteca Pública Arús (Barcelona), Biblioteca de la Facultat de Lletres de la UAB.
- *Girona*: Biblioteca Pública de Girona.
- *Lleida*: Institut d'Estudis Ilerdencs, Biblioteca Pública de Lleida.
- *Tarragona*: Centre de Lectura de Reus.
- *Vallès Occidental*: Arxiu Històric de Sabadell, Fundació Bosch i Cardellanch (Sabadell), Biblioteca de la Caixa d'Estalvis de Sabadell, Biblioteca Domènech (Terrassa).
- *Bages*: Biblioteca Sarret i Arbós de Manresa, Biblioteca de la Caixa de Pensions a Manresa, Biblioteca Auxiliar de l'Arxiu Històric de Manresa, Biblioteca del Centre Excursionista del Bages.

format CATMARC³ (format de normalització internacional per a l'automatització de fitxes bibliogràfiques), la qual cosa permetrà intercanviar fàcilment informació amb d'altres centres de documentació.

El *software* escollit és el micro CDS/ISIS,⁴ un sistema gestor de bases de dades documentals d'alt nivell. Són diverses les raons que ens hi han fet decantar: és un programa desenvolupat per la UNESCO i, per tant, no subjecte a fluctuacions comercials, permet àmplies prestacions documentals (flexibilitat en la presentació de les dades, àgil sistema de recuperació, sofisticat sistema de classificació i impressió, és programable...), la informació és intercanviable en format ISO 2709 i en DBASE i, per acabar, és de distribució gratuïta.

Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas, que en estos años se han padecido en el principado de Cataluña: y principalmente de la que se descubrió el año pasado de 1783 en la ciudad de Lérida, Llano de Urgel y otros muchos corregimientos y partidos, con el método feliz, pronto y seguro de curar semejantes enfermedades / Josep Masdevall.

2a. ed. — Madrid: Impr. Real, 1786 — 136 p. ; 19 cm.

Inclou: "Dictamen del mismo doctor Don Joseph Masdevall, dado de orden del Rey sobre si las fabricas de algodon y lana son perniciosas ó no á la salud pública de las ciudades donde estan establecidas", 20 p.

Cronologia: 1783; 1779 - 1784

Localitat: Lleida; Manresa; Catalunya; Olot; Barcelona; Cervera.

Descriptors: Epidèmies; Sanitat; Medicina popular; Protoindustrialització; Treball; Indústria; Condicions de treball; Informes, Indústria tèxtil; Salut pública

BP Arús

INDEXACIÓ I RECUPERACIÓ DE LA INFORMACIÓ

Una base de dades bibliogràfica no és únicament un repertori bibliogràfic sobre un tema determinat. Si les bibliografies tradicionals només ens poden respondre a un conjunt de preguntes limitades, un sistema gestor de bases de dades, en canvi, disposa dels mecanismes necessaris per introduir tantes variables com siguin necessàries en la formulació de la consulta: des de quants estudis i referències hi ha sobre la Batalla del Bruc o la Setmana Tràgica a Barcelona fins a saber els estudis econòmics realitzats sobre tota una comarca en un període determinat. I això és possible perquè les bases de dades permeten construir i interrelacionar índexs de tots els camps (títol, autors, zona de publicació, matèries).

3. Manual del CATMARC. Barcelona: Institut Català de Bibliografia, 1987.

4. CDS/ISIS. *Versione 3.0 per mini-micro computer. Manuale d'uso/Traduzione italiana coordinata e rivista da Jean Paolo Del Viggio per comita della OBA*, Firenze: Titivillus, 1992, 255 p.

A banda de la descripció bibliogràfica, s'han definit tres camps que fan referència a l'anàlisi del contingut del llibre gràcies als quals l'usuari pot preguntar a la base de dades per un període cronològic, un espai geogràfic o una matèria determinada o bé, tal com s'ha dit, per totes tres variables combinades entre si.

La importància donada a aquest procés de descripció i/o indexació de la informació continguda en els documents es fa més rellevant en el cas de les matèries o temes, ja que aquestes defineixen la temàtica específica de la nostra base de dades. La recuperació de la informació de manera sistemàtica i exhaustiva feia necessària la creació d'un llenguatge documental que permetés normalitzar la terminologia emprada tant en l'anàlisi com en la recuperació dels documents. D'aquesta manera va néixer la idea de crear un *thesaurus* específic d'història de Catalunya.⁵

Aquesta tasca, que en un primer moment esdevenia imprescindible per a la recuperació dels documents, es va convertir finalment en una de les més enriquidores tant en el camp documental com en el científic. L'anàlisi dels termes utilitzats dóna informació sobre la naturalesa de la mateixa disciplina.

En el camp de la documentació s'ha definit el *thesaurus* com una eina documental que s'utilitza com a pont entre el document i l'usuari. Dues operacions són necessàries per retrobar la informació: indexar els documents i recuperar-los utilitzant els mateixos termes que ha fet servir l'indexador. Es fa necessari parlar la mateixa llengua, és a dir, transcriure en un «llenguatge documental» les paraules del «llenguatge natural» resultants de l'anàlisi i examen del document. Des del punt de vista de la seva funció el *thesaurus* és un instrument de control de la terminologia. Des del punt de vista de la seva estructura és un vocabulari controlat i dinàmic de «descriptors» que tenen entre ells relacions semàntiques i genèriques aplicat a un domini particular del coneixement.

La decisió de crear la nostra pròpia eina documental es va prendre tenint en compte també les necessitats del futur usuari. Es feia obligat recuperar la informació continguda en els documents mitjançant uns descriptors que fossin familiars a l'usuari de l'àrea de coneixement, en aquest cas, de la història. La creació d'aquest llenguatge documental ens ha permès reflectir aspectes importants i peculiars de la nostra història, els quals queden exclosos en *thesaurus* d'àmbit més general.

El *thesaurus* presenta dues estructures per a la seva utilització i consulta. El *thesaurus* jeràrquic recull les diferents àrees de coneixement i «facetes» i, dins de cadascuna, els descriptors degudament classificats. L'estructura jeràrquica ens permet descobrir la posició d'un descriptor en una escala conceptual i observar termes d'afinitat semàntica relacionats segons el grau d'especificitat dels seus significats. Aquesta relació jeràrquica és la que marca la diferència entre un *thesaurus* sistemàtic i una llista no estructurada de termes, com un glossari o un diccionari.

5. Directrices para el establecimiento y desarrollo de tesauros monolingües. PNE-50106. ISO-2788-1986 (F.).

Medi ambient

- Degradació del medi ambient
 - Desertització
 - Desforestació
 - Incendis forestals
- Contaminació
 - Contaminació acústica
 - Contaminació atmosfèrica
 - Contaminació de l'aigua
 - Contaminació industrial
 - Contaminació urbana
- Residus
 - Aigües residuals
 - Plantes depuradores
 - Abocadors
 - Aprofitament de residus
- Política mediambiental
 - Política forestal
 - Re població forestal
- Preservació del medi ambient
 - Reserves naturals
 - Parcs nacionals
 - Parcs naturals

Exemple de jerarquia a la faceta de medi ambient.

També s'estableixen relacions associatives i d'equivalència entre descriptors. Aquesta informació es pot visualitzar per mitjà del *thesaurus* alfabètic que llista la relació de descriptors, on cada terme porta incorporada la informació següent: àrea de coneixement a la qual pertany (TT), terme genèric (TG), termes específics que conté (TE), les relacions associatives i semàntiques amb altres descriptors (TR), les relacions de sinonímia amb termes del llenguatge natural (UP) i, si s'escau, una nota explicativa que matisa i informa del sentit en què s'ha emprat el terme (SN).

CONTRACTES DE CONREU

SN	Per a formes de tinença de la terra	TE	Parceria
UP	Contractes agrícoles		Rabassa morta
TT	[Ordre jurídic]		Conreus
TG	Contractes		Explotacions agràries
			Propietat rural
			Pagesia

EL SERVEI DE DOCUMENTACIÓ. COL·LABORACIONS I LÍNIES DE FUTUR

Fa cinc anys que el projecte es va encetar i el Servei és ja una realitat viva i dinàmica que atén consultes i col·labora amb d'altres organismes.⁶ D'ençà que des de les pàgines de la revista *L'Avenç*⁷ l'any 1990 fèiem una crida a tots els possibles interessats a col·laborar amb nosaltres, molts projectes s'han portat a terme amb èxit i d'altres que estan començant esperem que tinguin una continuïtat fructífera. Un conveni signat amb la Diputació de Barcelona permetrà difondre la nostra base de dades a les biblioteques universitàries i a la xarxa de biblioteques populars de la Diputació. Enguany hem arribat a un acord de col·laboració amb la Biblioteca de Catalunya per ampliar el buidatge de la bibliografia. Amb el CINDOC, la Universitat de Granada i la Universitat Complutense de Madrid cooperem en un projecte de buidatge d'articles de revistes espanyoles. Això possibilitarà obrir el nostre servei a l'àmbit estatal, posar-nos en contacte amb d'altres grups que tinguin propostes similars, i poder integrar a la nostra base de dades la informació existent sobre Catalunya en les del CINDOC.

Una de les línies de col·laboració més potenciades des del Servei, i que ha adquirit més ressò en la comunitat científica, és la d'establir un mecanisme d'intercanvi d'informació que permeti una actualització ràpida, rigorosa, exhaustiva i fiable des dels mateixos centres de producció d'història local. En aquest sentit ha estat pionera la col·laboració encetada amb el Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat. Quan aquest Centre es va plantejar l'elaboració d'una base de dades bibliogràfica de la ciutat el nostre Servei el va assessorar en la tria del *software* i en el disseny de l'aplicació. Aquesta cooperació ha estat enriquidora per a ambdós organismes «perquè ha permès compartir criteris d'anàlisi documental» i per l'aprofitament del treball que comporta l'intercanvi de registres bibliogràfics.⁸ El CEH disposa ja d'una base de dades exhaustiva i actualitzada, anomenada «BABEL'H», amb prop de 2.000 referències.

Aquests tipus de col·laboracions són molt útils i pensem que s'haurien d'estendre a d'altres centres d'estudis locals. En aquesta mateixa línia hem endegat diversos projectes. Amb l'Institut d'Estudis Penedesencs estem iniciant converses per tal d'establir un sistema de cooperació que els permeti d'elaborar una base de dades informatitzada de bibliografia comarcal (Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf). Conjuntament amb el Centre d'Estudis Comarcal del Baix Llobregat hem projectat l'elaboració d'una base de dades bibliogràfica de la comarca que esperem pugui ser una realitat al llarg de 1994. El nostre Servei i el Patronat de l'Arxiu Històric de Sabadell coordinen els seus esforços per a l'elaboració d'una *base de dades viva* de la ciutat. Per a la materialització d'una part d'aquest projecte el Concurs de Programes de la Caixa d'Estalvis de Sabadell ens ha atorgat un premi en la convocatòria d'enguany.

6. Per a qualsevol informació adreceu-vos a:
Universitat Autònoma de Barcelona
Departament d'Història Moderna i Contemporània
Servei de Documentació d'Història Local
Despatx B-7-123 Edifici B
08193 Bellaterra
Tf. 581 25 37 - Fax 581 20 01

7. «La informàtica al servei de la Història», *L'Avenç*, núm. 141, octubre de 1990 (Plecs d'Història Local, 29).

8. URBANO, CRISTÓBAL; CASTELLANO, AGUSTÍ; CANOS, JOAN: Bibliografia sobre l'Hospitalet. Actualització 1985-1991 i índexs acumulatius. L'Hospitalet: Centre d'Estudis, 1992, p. 20.

Un altre dels objectius prioritaris del Servei és l'explotació de subproductes de la base de dades per mitjà de l'edició de bibliografies comarcals, locals o temàtiques. El primer d'aquests ha estat l'edició d'una bibliografia comarcal del Vallès Occidental que actualment està en premsa i que es trobarà a les llibreries a final d'any. Aquesta publicació ha estat possible gràcies al conveni signat amb el Consell Comarcal del Vallès Occidental (6/05/1993). La nostra intenció és que aquest projecte no sigui aïllat sinó que es converteixi en el primer exemplar de la Col·lecció de Bibliografies Comarcals que ens proposem editar.

Els resultats obtinguts durant aquests dos anys han superat amb escreix els objectius previstos. L'embalament de la base de dades (amb més de 32.000 registres) permet, a hores d'ara, l'explotació de múltiples productes (bibliografies comarcals o temàtiques), i també l'estudi de la informació continguda (tipologia documental, temàtic...). La valoració d'aquesta informació ha d'aportar elements essencials en la discussió sobre l'estat de la qüestió de la historiografia catalana.

De cara al futur, els objectius immediats del Servei van encarrats a superar dues mancances de l'actual projecte: ampliació cronològica de la base de dades al període anterior a 1700 i buidatge de les revistes d'història més importants de Catalunya. Per assolir-ho disposem de la integració de referències de les revistes buidades pel CINDOC i amb la col·laboració dels centres d'estudis locals per tal de garantir l'actualització i ampliació permanent de la base de dades.

Només ens resta avançar que al començament de l'any vinent la base de dades Crònica serà consultable a la xarxa de biblioteques populars de la Diputació de Barcelona i a les principals biblioteques universitàries (Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, Universitat de Girona).

ANNEX:

Aproximació estadística als estudis continguts de Crònica

Amb les dades exposades a les taules i les seves representacions cartogràfiques no pretenem fer una anàlisi exhaustiva de tots els estudis de la base de dades com tampoc de la historiografia catalana, sinó que és sols un petit mostratge indicatiu de quines són les àrees més estudiades de Catalunya. Cal puntualitzar algunes desviacions sense les quals es poden tergiversar les conclusions dels resultats.

Primerament, hem d'assenyalar la preeminència aclaparadora dels estudis sobre Barcelona (12.687 registres), no només pel pes específic de la ciutat dins Catalunya o per la seva capitalitat, sinó també per la confusió que es dona (tal com hem pogut comprovar durant el treball de buidatge) entre la història de Catalunya i la història de Barcelona. Unes vegades perquè només es disposa de dades de la ciutat per documentar els estudis, i unes altres perquè s'estenen les conclusions d'àmbit barceloní a l'espai català en el seu conjunt.

En segon terme, hem de tornar a fer esment que la cronologia de la base de dades abraça des de 1700 fins a l'actualitat i, per tant, algunes zones geogràfiques amb rellevància històrica anterior a aquestes dates poden romandre excloses del nostre buidatge i haver estat infravalorades a l'hora de sospesar la quantitat d'estudis existents. En aquest cas s'hi poden trobar les ciutats de Tarragona i Girona, i també algunes àrees de la Catalunya interior.

En tercer lloc, en la línia d'ampliació de la base de dades podem parlar de la imminent incorporació del fons local de la Biblioteca Provincial de Tarragona (que fins ara no havíem pogut buidar per trobar-se en obres de remodelació), amb la qual cosa tindrem un segon centre important de la província de Tarragona a afegir al Centre de Lectura de Reus. Un nou dipòsit tarragoní ajudarà a compensar el possible esbiaix en favor de Reus i la seva àrea d'influència.

I, per acabar, cal indicar una desviació per la massiva presència de registres del Vallès Occidental. La raó d'això rau en la publicació monogràfica que hem realitzat sobre la comarca, una feina que ha comportat un buidatge molt aprofundit de tot el material existent d'aquest territori. El decantament s'anivellarà amb el temps gràcies a la continuació de la recerca i la publicació d'altres bibliografies comarcals.